

Kirja informaatiosta ja instituutioiden erilaisuudesta¹

Mikko Leppämäki
Projektitutkija

Suomen Pankki, Tutkimusosasto

Information, Corporate
Governance, and Institutional
Diversity.

*Competitiveness in Japan, the US,
and the Transitional Economies.*
Oxford University Press 2000.
186 s.

Masahiko Aoki on kansantaloustieteen professori Stanfordin yliopistossa ja Japanin kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimusosaston (MITI) johtaja. Aoki on tunnettu ja tunnustettu modernin yrityksen teorian, organisaatioiden, japanilaisten yritysten ja yleisimmin erilaisten taloudellisten instituutioiden tutkija ja opettaja. Aoki on julkaissut lukuisia artikkeleita arvostetuissa kansainvälissä tieteellisissä aikakauskirjoissa sekä kirjoittanut ja toimittanut useita kirjoja.² Stanfordin yliopistossa professori Aoki vastaa mm. CIA:n koulutuksesta ja opetuksesta. On paikallaan mainita, että lyhenne CIA ei viittaa Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelun opetukseen ja koulutukseen, vaan englanninkielisiin sanoihin comparative institution analysis (CIA).

Käsillä oleva teos on ilmestynyt japaniksi jo vuonna 1995 ja on nyt sittemmin käännetty myös englanniksi. Kyseessä on teos, joka perustuu monin paikoin kirjoittajan omiin aiempiin tutkimuksiin ja kirjoituksiin, joita on kyllä julkaistu osin myös englanniksi. Siltikin teos, joka kokoaa eri teemoja yhteen, on mielestäni ollut hyödyllistä toimittaa myös englanniksi. Aokin kirjoittamassa kirjassa on 7 lukua, jälkisanat ja hyödyllinen liiteosa. Tämän kirjan kirjoittaminen on ollut melko pitkä prosessi kirjoittajalle, sillä kirjan substanssiluvut, jotka perustuvat Tokion yliopistossa pidettyihin luentoihin, ovat siinä asussa kuin Aoki ne kirjoitti vuonna 1995. Jälkisanat on kirjoitettu vuonna 2000 ja niissä hän voi osin jo peilata omaa argumentaatiotaan ja analyysia sen suhteen mitä todellisuudessa on tapahtunut. Tämä on varsin hyödyllistä ja melko epätavallista – joskus hidas kirjoitusprosessi voi johtaa varsin hyödylliseen lopputulokseen.

Aokin kirjan tavoitteena on selittää eri kansantalouksien ja organisaatioiden taloudellista suorituskykyä tai suoriutumiskykyä niiden in-

¹ Kirjoituksessa esitetyt näkemykset ovat pelkästään kirjoittajan omia eivätkä välttämättä vastaa Suomen Pankin näkemyksiä.

² Aokin kotisivu löytyy osoitteesta <http://www.stanford.edu/~aoki/>

stitutionaalisista erityispiirteistä käsin. Toisin sanoen ajatuksena on se, että eri maissa taloudellinen toiminta on organisoitunut eri tavalla sopeutuen paikallisiin oloihin (esim. lainsäädäntö, rahoitusmarkkinat ja julkisen vallan talolta tuleva sääntely). Näin ollen ei ole olemassa mitään yksittäistä ja universaalia tapaa järjestää taloudellista toimintaa optimaalisesti kaikissa ympäristöissä. Hyvinkin erilaiset institutionaaliset ratkaisut voivat olla optimaalisia ympäristöstä riippuen. Aoki ja muutamat muut taloustieteilijät, kuten *Paul Milgrom* ja *John Roberts* korostavat tässä yhteydessä (institutionaalisen) komplementaarisuuden käsitettä.³ Juuri tämä samoin kuin instituutioiden ymmärtäminen tasapainoratkaisuina ja niiden mahdollinen monikäsitteisyys ovat CIA:n perusajatuksia. Edelleen painotetaan sitä, että tiettyjen institutionaalisten ratkaisujen onnistuminen riippuu olennaisesti myös historiallisesta ja poliittisesta ympäristöstä, joissa muutoksia toteutetaan. Vaikkakaan CIA ei ole mikään uusi ja selkeä tutkimusala, on sillä kuitenkin selvästi omia erityispiirteitä, joita painottamalla siitä sellainen voi ajan myötä tulla. Olennaista tälle kehitykselle on tietysti se, kuinka onnistuneesti voidaan luoda uudenlainen, pitävä ja yhdenmukainen tapa arvioida taloudellisia instituutioita. Aoki esittää mielenkiintoisen vertauksen siitä, kuinka mahdollisimman yhtenäinen ja pitävä tapa analysoida useita eri instituutioita samoilla välineillä tuottaa hiukan samanlaisen tilanteen kuin mikä on kokeiden toistolla luonnontieteissä. Tässä yhteydessä kyllä voi todeta, että siihen tilanteeseen on vielä pitkä matka!

³ Tämän argumentaation taustalla on teoria supermodulaarisuudesta.

Kirja on kirjoitettu tyyliin, jossa jokainen luku on melko itsenäinen ja luvut kaiken kaikkiaan käsittelevät varsin erilaisia aiheita, vaikkakin niissä yhteisenä nimittäjänä ovat toki instituutiot ja niiden erilaisuus. Voi olla, että nk. keskivertolukijalla ei ole riittävästi innostusta kaikkien kirjassa läpikäytyjen teemojen opiskeluun vaan ainoastaan jokin yksittäinen luku tai aihe kiinnostaa enemmän.⁴ Erityisesti tässä tapauksessa ja muutenkin ohjeeni on, että lukija aloittaa kirjan lukemalla aluksi sen liitteenä olevan luvun, joka perustuu Aokin vuonna 1995 pitämään luentoön japanilaisten taloustieteilijöiden kokouksessa Tokiossa. Liitteenä oleva luku on yksityiskohtaisempi ja analyttisempi johdatus vertailevan instituutioanalyysin teemaan kuin itse kirjan johdanto.⁵ Luettuaan kirjan liiteluvun ja johdannon lukijalla on CIA:n ”lyhyt oppimäärä” ikään kuin hahmotettuna ja hän voi joko laittaa kirjan takaisin hyllyyn ja siirtyä muihin puuhiin tai jatkaa opiskelua siirtymällä varsinaisten substanssiaiheiden pariin.

Luku kaksi avaa mielenkiintoisen teeman organisaatioiden suhteellisesta tehokkuudesta (tuottavuudesta).

Lähtökohtana on se, että eri organisaatioiden sisäistä tehokkuutta on lähes mahdotonta selittää perinteisessä oppikirjaympäristössä, jossa kaikilla on käytössään sama tuotantoteknologia ja jotka ostavat samoja panoksia samoilla hinnoilla, ja myyvät edelleen tuotteita

⁴ Tämä pätee myös tähän kirja-arvosteluun. En pilaa lukijoiden jännitystä käymällä läpi kaikkia kirjan teemoja, vaan keskityn pelkästään niihin lukuihin, jotka itse koin kaikkein mielenkiintoisimmiksi.

⁵ Tämän luvun pohjalta Aoki on kirjoittanut vaativamman tason oppikirjan ”Towards A Comparative Institutional Analysis”, joka on tulossa ulos piakkoin MIT Press:in julkaisemana.

yhtäläisillä markkinahinnoilla. Aokin ideana on, että organisaatioiden välisiä tuottavuuseroja voidaan selittää paremmin kun otetaan huomioon niiden erilaiset tavat ratkaista organisaatioiden sisäiset koordinointi- ja informaation prosessointiongelmat. Aoki on itse käyttänyt tämäntapaista lähestymistapaa analysoidessaan optimaalista tapaa organisoida tuotantoa, kun tuotantoprosessin eri osat ovat joko toistensa komplementteja tai kilpailijoita ja kun informaatioepävarmuus pitää sisällään aggregaattiepävarmuutta ja prosessikohtaista epävarmuutta. Riippuen erilaisista ulkoisista tekijöistä hän osoittaa kuinka erilaiset organisaatiot nousevat optimaaliksi ratkaisuksi. Aoki on yksi ensimmäisiä tutkijoita, jotka analysoivat yritysten sisäisten informaatiovirtojen ja kommunikoinnin vaikutuksia. Sittemmin yritysten ja organisaatioiden informaation prosessoinnista ja kommunikoinnin analysoinnista on kehittynyt melko vireä itsenäinen tutkimusalue.

Luvuissa neljä ja viisi käsitellään japanilaisten yritysten johtamis- ja hallinnointijärjestelyjä (corporate governance) ja erityisesti yhtä sen keskeistä osa-alueita eli pääpankkijärjestelmää (the main bank system). Aoki käy läpi ja kuvaa japanilaista järjestelmää varsin yksityiskohteisesti, mutta en lähde tässä sitä keskustelua sen enempää tiivistämään. Keskeistä tässä hänen keskustelussaan on jälleen kerran se, kuinka erilaiset instituutiot ovat toisilleen komplementaarisia. Ottaen huomioon viimeisen kymmenen vuoden aikaisen kehityksen on selvää, että Japanin talouselämään ja sen institutionaalisiin järjestelyihin kohdistuu valtavia uudistus-paineita. Mielestäni on selvää, että pääpankkijärjestelmä on ainakin osittain epäonnistunut sen valvonta- ja kontrollitehtävissä – pääpankin tehtävänähän on toimia ikään kuin samassa roolissa kuin mikä aktiivisilla finanssimark-

kinoilla on esim. Yhdysvalloissa. Japanilaiset pankit eivät ole olleet aktiivisia yritysten suhteen vaatimalla ja painostamalla niitä rakenteellisiin uudistuksiin. Nyt tietysti paineet Japanin koko talouselämän rakenteellisiin muutoksiin ovat kasvaneet entisestään, kun maan pankkijärjestelmän ongelmat ovat kasvaneet ja huonojen luottojen määrä lisääntynyt. Uudistaminen ja saneeraus ovat edelleen tekemättä, ja rakenteellisia muutoksia ei ole selvästi näkyvisä. Kuinka tästä eteenpäin? Ei ole ollenkaan vaikeaa ennustaa sitä, että Japanin talouselämän institutionaalisten rakenteiden on muututtava, mutta miten se käytännössä tapahtuu on jo sitten aivan toinen kysymys. Aokikin päätyy vain toteamaan ”*Certainly, the process of institutional reform in Japan is under way, albeit gradually, and even if its direction is not yet clear*”.

Kuudes luku käsittelee siirtymätalouksien corporate governance -kysymyksiä. Tässä keskeisellä sijalla on juuri instituutioiden komplementaarisuuden käsite, jota Aoki läpi kirjan korostaa voimakkaasti. Toisin sanoen merkittävien institutionaalisten uudistusten onnistuminen riippuu olennaisesti siitä, minkälaisia ovat muut instituutiot niiden ympärillä. Esimerkiksi kun Itä-Euroopan maiden valtion yrityksiä yksityistettiin, niin ei ollut olemassa pääomamarkkinoiden kautta tulevaa kontrollia yrityksen johdon suuntaan. Historiallisista institutionaalista syistä omistus keskittyi monissa tapauksissa yksityistettyjen yritysten johtajille, ja ulkoisen valvonnan puute johti monenlaisiin vääristymiin ja epäonnistumisiin. Opetuksena tästä on se, että sellaiset institutionaaliset järjestelyt, jotka toimivat hyvin ”angloamerikkaisilla” markkinoilla eivät välttämättä toimi ollenkaan ympäristöissä, joissa niitä tukevat muut institutionaaliset järjestelyt puuttuvat. Aoki ja myös monet muut tutkijat ovat tulleet

siihen johtopäätökseen, että siirtymätalouksien tapauksessa vähittäiset institutionaaliset muutokset ("gradual reform") osana koko talouden uudistamista johtavat pysyvämpiin ja perusteellisempiin tuloksiin kuin yhtäkkiset muutokset ("big bang").

Aokin kirjoittama kirja käsittelee tärkeitä ja mielenkiintoisia taloudellisia kysymyksiä. Eri-tyisesti kirja on hyvä esimerkki siitä, kuinka taloudellisten instituutioiden ja niiden yhteensopivuuden merkitys on olennaista taloudelliselle menestykselle. Kirjan teksti on mielestäni kuitenkin paikoitellen epätäsmällistä ja itseään toistavaa, mikä tekee sen seuraamisen osittain melko työlääksi. Tosin tämä johtuu osin varmaankin siitä, että kirja on kirjoitettu käyttäen

mahdollisimman vähäistä formaalia esitystä. Positiivista tässä on tietysti se, että sen johdosta kirjan lukeminen on mahdollista myös muille kuin formaaliin taloustieteen esitystapaan tottuneille lukijoille. Uskon, että kirja on hyödyllistä lukemista muille yhteiskuntatieteilijöille ja myös liike-elämän edustajille. Niille lukijoille, joita kiinnostavat taloudelliset instituutiot ja se miksi tietyt instituutiot ovat saaneet juuri ne muotonsa ja toimintatapansa, joita havaitsemme todellisuudessa, kirja varmastikin tarjoaa mielenkiintoista luettavaa ja ainakin osittaisia vastauksia. Parhaimmillaan kirja voi inspiroida tutkijoita kehittämään omia selityksiä ja malleja optimaalisista instituutioista. □